

LA FOC MĂRUNT

LIVIUȘ CIOCĂRLIE

Dincolo de modestia jucată a titlului, *La foc mărunț* arată un Liviuș Ciocărlie în plină formă intelectuală. Fie că e vorba de lecturi, evenimente existențiale sau ale vieții publice, inclusiv politice, reflecțiile și notațiile sale diaristice sunt cît se poate de vii, de proaspete și de spirituale, stimulînd reacții pe măsură din partea cititorilor. Descoperim, în aceste pagini scriptoare, un Liviuș Ciocărlie mai implicat și mai combativ, un "avocat al bătrîneții conștiente de sine" care-și pune în scenă vulnerabilitățile la scenă deschisă, cu același farmec discret al autoironiei devenit, deja, marcă înregistrată.

Citesc *temele* lui Nicolae, reeditate. Le citisem, scrisesem despre ele. Ce anume, am uitat. Le citesc ca noi și sunt uimit. E un altul decît îl știu. Vital, pare incapabil să-l înțeleagă, ba chiar și să-l admită, pe omul slab, vulnerabil, neputincios. Neinteresându-l, refuzând să aibă de-a face cu slăbiciunea. Criticul, la fel. La Bacovia, îl interesează numai modul poetic, experiența interioară nu-i spune cine știe ce. În *Temă* e altfel. Descoperă că esența omenescului dostoevskian – ca și a oricărui scriitor, de altfel – e tocmai vulnerabilitatea. Îl tulbură cruzimea cu care sunt tratate personajele lui Andersen. ("Hotărât lucru, basmele nu sunt pentru copii.") Când a scris că "nimic în ființa omului nu pare să fie comun cu marea" și că marea "nu oferă nici o șansă celui care ar voi s-o utilizeze ca metaforă pentru spiritul omenesc", am decretat că este omul fără incoștient. (Ulterior, că are incoștientul unui jucător.) Greseam. Nu ce-ți lipsește te înspăimîntă (decît atunci cînd e *der Ganz Andere*). Ce se poate spune este că la el confruntarea rațiunii cu incoștientul este mai aspră decît la alți oameni și că rațiunea domină. Marea îi apare drept "cel mai străin și mai cutremurător element din câte i-au fost date omului să cunoască" pentru că pe el îl sperie lipsa de sens: "Am crezut dintotdeauna că nu trăim în mijlocul unor întâmplări, ci în mijlocul unor sensuri". Sensurile sunt omul. Îl sperie tăcerea ucișagului fără simbrie, o pune exclusiv pe seama animalității, îl sperie tăcerea obsesivă a copilului din *Grand Hotel "Victoria română"*. Până și literatura: își spune că în operă "rămîne mereu o cămară goală, în care e mai cuminte să nu intrăm".

Se socotește, întîi și întîi, profesor, ceea ce, aflînd demult, m-a mirat. Totuși, tot ce a scris, îmi ziceam... Acum înțeleg: profesorat e totul. Nu e un gînditor solitar, nici unul colocvial; se adresează, imaginat, unei săli. Nu e un critic artist, nu-l interesează unicitatea operei. O pune în cît mai multe relații, ca să-i găsească sens. Socotește că nimic nu e mai trist decît să nu-ți fie împărtășite suferințele și bucuriile. El vrea să comunice bucuria de a citi. Îi face un elogiu lui Erasmus, cel care a introdus comunicarea în cultura europeană. Suferă pentru că, din nevoia de autoritate critică, incertitudinile nu și le poate comunica.

Scrie cu delicioasă naivitate, sinceră sau jucată: "Poți gîndi despre tot ce se află în jurul tău și în tine. Cu condiția să vrei s-o faci și s-o faci neîntrerupt!". Poate! Eu – mai sunt și alții – mă mulțumesc cu ce-mi trece prin cap. E drept că nici n-am încercat să gîndesc neîntrerupt. Ce m-aș mai plictisi! De altfel, și el, s-a ocupat și de "mimoză", a și umblat prin mușți.

Se și contrazice la interval de ani, semn de bună funcționare a minții. Întîi spune că *Scrinul negru* e dosarul publicat de Cornelia Ștefănescu plus Călinescu, acest plus fiind

esențial, mai tîrziu că dosarul e, în sine, un roman mai bun decît ce a făcut Călinescu din el, cum cred și eu. Cel mai mult se contrazice în legătură cu Caragiale. În *Istoria critică* prelungește linia deschisă de Ralea, spunînd că acesta nu exagerează mult cînd vorbește de o "lume minunată", "absolut paradiziacă", iar despre copiii cargialieni N.M. spune că "Năzdrăvăniile sunt în general ale vârstei. Sunt alintate, dar benigne". În *Temă* scrisese: "Comicul operelor de maturitate ale lui Caragiale e, moral, neliniștor". Despre copii: "...ticăloșia copiilor în schimb ne cutremură". "Și dacă lumea lor ar fi mai mare, ei s-ar chema cu siguranță Caligula, Caracalla sau Commodus, tiranii (aproape) copii ai romanilor." Cît despre copilul din *Grand Hotel "Victoria Română"*, acesta este "cel mai fioros dintre toți".

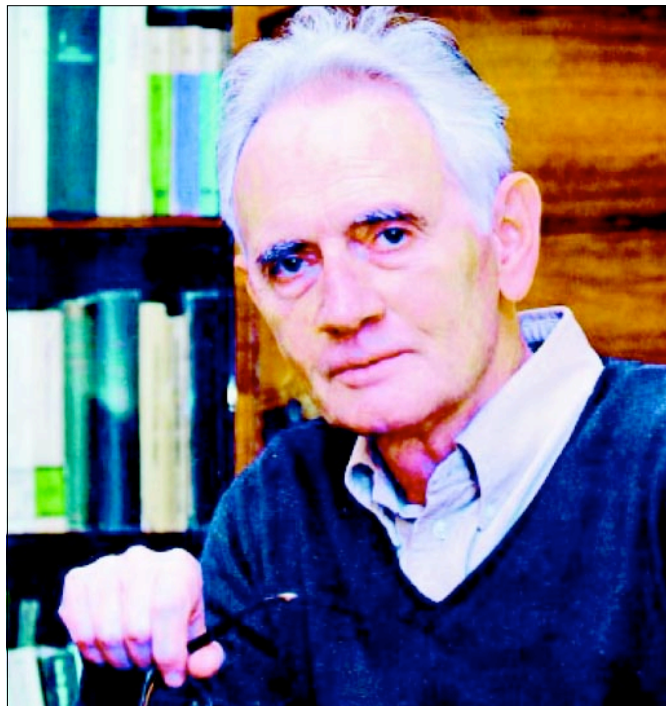
"...de ce nu e sincer pînă la capăt scriitorul român de jurnal?" Chestiune de educație, zice N.M.. Așa e, dar și de bun simț. Sinceritatea nimănui nu e agreabilă cînd nu e travestită într-o operă. Întîmplător, avem un exemplu. Jurnalul postum al lui Radu Petrescu diferă mult de jurnalul lucrat de el care e, poate, capodopera lui. Sigur, cel postum e mai bogat ca document, dar și, pe alocuri, neplăcut. Deci, scriitorul își lucrează sinceritatea, fie diminuînd-o, în jurnal, fie lăsînd-o întreagă și, romancier, transmiteînd-o unor personaje. Citesc jurnale pentru a afla dacă sunt opere și, totodată, ce a spus autorul despre sine fără să fi vrut.

(Ceva mai încolo descopăr că așa gîndește și N.M.: "Pentru mine, un jurnal e un document personal, ca pentru toată lumea, dar, dacă eu mă cred scriitor, acest document nu trebuie să-mi reflecte numai decît umoarea momentană, stîngăcia unei fraze sau recursul la improvizată, ci trebuie să mă reflecte la *capacitatea mea maximă de expresie*". Cuvîntul *trebuie* mi se pare exagerat. Jurnalul o ia pe unde-i vine bine lui.)

"Un jurnal are tot atîta valoare cît are omul care scrie." Depinde. Cînd omul nu știe sau nu-și dă osteneala să scrie bine, valoarea lui rămîne, jurnalul cade la pămînt. De exemplu, ca să-l citez pe Maiorescu, tot din N.M.: "Ce liberal e Beethoven în orchestrație! Tot instrumentul e întrebare și dea părerea și reproduce pe răspunderea sa ideea principală". Așa ceva, oarecum prețios, dar și bine scris, nu găsești în *Însemnări zilnice*. De aceea sunt aceste însemnări numai ("numai", e un fel de a spune) un document.

Nu știam: Gheorghidiu are 23 de ani și nici Fred Vasilescu nu e mult mai bătrîn. Nu-i credeam atît de tineri. Un studiu asupra vârstei junilor primi în literatură, de-a lungul timpului, ar fi de făcut. Fapt este: nu cred că așa fi purtat blugi, la 76 de ani, pe vremea lui Gheorghidiu.

Nu cred, ca el ("Nu-mi place să fiu

contrazis decît de mine însumi."), că acel "Bombonelule!" adresat de Goliadkin cel rău lui Goliadkin cel bun e kitsch. Nu relevă mentalitatea celui dintîi, ci dorința lui, eficientă prin "Bombonelule!", de a umili.

"În lipsa transcendenței de orice fel – morale, religioase – socialul ne apare totdeauna puțin cam plat." Observație pornită de la *Nana*. Mă întreb în ce constă transcendența la Proust. Credea în artă, cam atît. La noi, la Caragiale, e o transcendență intrinsecă, dacă se poate spune așa: muzicalitatea lui.

Dacă scientismul, conservatorismul și individualismul stîrnesc adversitate prin unele trăsături ale lor, umanismul induce plictiseală, ca tot ce e frumos și bun cînd nu e inuman de frumos și de bun: "...bunătața e prezbită; trebuie să țînă obiectele departe, ca să le vadă cum vrea ea".

Definiția a lui Trakl: "Un Bacovia, ai zice, dar policolor". Albastru, negru, roșu. Un Bacovia sfîșietor.

Nu mă potrivește. Îi place Hesse fiindcă Germania lui e atemporală, nu s-a schimbat din Evul Mediu pînă azi. Tocmai din cauza acestei rafeieri subordonate unor idei nu pot să-l recitesc. Nu amînuntele despre epocă îi fac inferiori pe unii scriitori contemporani, ci, cînd e cazul, mai puținul lor talent. Problema e că lui N.M. nu-i place realismul. Are, n-are dreptate? Asta nu mai știu.

Spune că romanele lui Huxley îl reconfortează – și ești uimit. Apoi, se explică: umorul ideii. Și își taxează favoritul unde-l doare mai tare. "Vedeți dumneaavoastră, încerc să realizez ceva nou: un compus chimic din mai multe elemente, o combinație de nepăsare, tragedie, frumusețe, inteligență, fantezie, realism, ironie și sentimentalism..."

Cititorii n-o găsesc decît amuzantă. "N.M.: "...nu trebuie să dea vina pe cititori. Inteligența, cînd e prea volubilă (...) în loc să-i privim spectacolul cu seriozitate, ne amuzăm". Decît că nu-l găsesc chiar așa de inteligent. Pe Huxley, vreau să zic. Spune că romantismul e comic, din cauza exagerărilor și, într-adevăr, ar fi comic de n-ar fi plictisitor. Dar îi așază în aceeași serie, cu același argument, pe Aristofan, pe Rabelais, pe Sterne – la care comicul exagerării e voit.

Citează din Mauriac: "...la mort est là maintenant, non comme une idée (...). Elle est devenue une présence toute proche..." Nici o neliniște nu se simte, scrie N.M. Și: se obișnuise cu gîndul morții, ca bătrînii. Nu-i sigur. Bătrînii nu prea se obișnuiesc cu gîndul ăsta. Poate nu credea că avea să moară. Cum nu cred nici eu.

"Dacă universal ar avea incoștientul lui?" se întreabă. Păi, chiar îl are. Tot ceea ce, din viață, scapă realității, adică oricărui structurii, tot haosul lumii, deci, ce altceva e?

"Dacă cineva ar culege vreedată convorbirile noastre telefonice într-o carte, ce delicioasă absurdă antologie ar ieși!" Uite că s-a găsit *Cineva* – nu carte: dosar – și cu ce conștiinciozitate! Nu mi s-a părut delicioasă deloc.

Curios. Înțelege fericirea ca pe un echilibru, și încă unul de durată, de vreme ce omul mai mult tînde către ea decît s-o poată avea... Pentru mine, fericirea e o invazie, ca sângele care-ți năvălește în obraji, și se realizează des. Scurt și des. Mulțumirea adîncă e, într-adevăr, un echilibru, dar pe acesta îl poți avea destul de mult timp. Ca să fiu fericit, nu-mi trebuie mare lucru. Mă duc, pe Pache, spre poștă și sunt fericit. Sunt încă destul de sprinten. Sunt încă aici.

Viața mea actuală, săracă în evenimente, pe altul l-ar speria. Pe mine, nu, fiindcă e tot mai potrivită cu natura mea. O natură atât de pasivă încât ai zice că e a unuia care nici n-ar fi vrut să se nască. Nu e cazul meu. Dau vestea asta bună: îmi place să trăiesc. Norocul meu constă în coincidența dintre ce-mi place și ce am. Nu-mi place să trăiesc decât pasiv. Mult timp, a fost greu fiindcă m-a încolțit viața. Acum, la bătrânețe, (aproape că) am ce-mi place și, prin urmare, (aproape că) sunt mulțumit.

Nu sunt un sceptic natural, am devenit sceptic. A fi sceptic e a nu-ți putea face iluzii. Iluziile sunt fantasmașorii. Deci, a fi sceptic înseamnă a avea dreptate. Numai că fără iluzii nu faci nimic, nu te apuci de nimic. Mi-am consumat iluziile progresiv. Mi-am făcut iluzii fiindcă aparțineam unui mediu șubred, fără rădăcini în cultură, însă cu respect pentru ea. Dându-i importanță. Încercând să-i aparținem, dar fără criterii, neputând s-o apreciem cu justețe. De aceea, la cincisprezece, șaisprezece ani, fiindcă reușeam să scriu versuri cu rimă și măsură, ca Eminescu și Coșbuc, m-am crezut poet. Ca atare, am scris versuri cât timp a durat această iluzie naivă, adică până la douăzeci și mai bine de ani. După aceea, înțelegând ce-i cu poezia, am renunțat. Au început să-mi vină idei. Am construit un sistem. M-am crezut filozof. Unul cu o metafizică a lui. Cultura mea filozofică era săracă. Ulterior, am citit – nu foarte mult – dar, cu memorie deficitară, uitam pe măsură ce citeam. Mi-am dat seama că însușirea mea aleatorie de a înțelege unele lucruri nu făcea din mine un gânditor. M-am limitat la a face față. Predam la facultate, trebuia să public. De studii nu eram bun. Acestea cer o formare, pe care n-o aveam. M-am descurcat cu eseuri. Nu rele, nu eram prost, încât au avut succes. Mi-am făcut o poziție, într-o viață culturală ea însăși șubredă. Însă lecturile mă făcuseră să devin lucid. Nu-am crezut în eseurile mele, succesul nu m-a convins. Când scrisesem destule, mi-am spus că-mi pot permite să renunț. Îmi justificasem statutul universitar. Am trecut, editorial, la pactul autobiografic pe care, din nu știu ce imbold, îl practicasem, sporadic, tot timpul, de copil. Iar am avut succes, chiar dacă ceva mai mic (a devenit mai consistent prin acumulare, dar pentru un număr restrâns de cititori). Iar nu era rău ce scriam. Fiindcă o făceam cu naturalețe, fără efort, deși nu așa se fac lucrurile importante, m-am lăsat convins. Iluziile, câte le mai aveam, s-au concentrat asupra acelor cărți. Treptat, și iluziile astea mi s-au consumat. Acum, dacă mai scriu, este ca să-mi umplu timpul, să zic că fac și eu ceva.

Greșesc. Sunt un sceptic natural, numai că nu din capul locului ești ceea ce ești. Devii.

S-ar putea ca într-o anumită măsură, necuantificabilă, să exagerez. Asta nu schimbă mare lucru. O calitate, discutabilă, a mea (nu că o am e discutabil, ci că-i o calitate) este de a fi sincer cu mine. A fi sincer cu tine îți dă sentimentul că te vezi așa cum ești. Într-o măsură, tot necuantificabilă, greșești. A fi sincer cu tine înseamnă a-i da ocazie supraeului să-l evalueze, necruțător, cum îți stă în fire, pe bietul eu. Deci, s-ar putea să și greșesc, ceea ce, repet, nu schimbă mare lucru, întrucât cel care-ți dă avizul pentru iluziile necesare tot supraeul e.

Tot despre iluzii și scepticism. Fiindcă am fost nevoit să scriu câteva pagini despre

Cioran, mi-am spus după aceea hai să-l recitesc în întregime, poate reușesc ceva. Am început cu *Pe culmile disperării*. După vrei treizeci de pagini m-am oprit. E prea exaltat. Nimic de zis, de altfel, avea douăzeci și doi de ani. Important e că s-a ținut de ceea ce, deocamdată, nu era decât o incertă promisiune. S-a ținut până ce a devenit un mare scriitor. Dar pentru asta a trebuit să-și piardă exaltarea, să devină sceptic. Nu în privința posibilităților, ci a ideilor lui. Să creadă și să nu creadă. Să se joace. Să fie grațuit. În posibilități, în schimb, trebuie să crezi. Sau să te lași păgubaș. Sau, totuși, să zici că faci și tu ceva.

Schiller: "Năzuința și strădania mea tind să creeze mult din puțin". Năzuința și strădania mea au tins să creeze din puțin cât de puțin.

Javier Cercas: "Spune Borges că orice destin, oricât de lung și de complicat ar fi, constă de fapt într-o singură clipă: clipa când omul știe pentru totdeauna cine este". Numi dau seama când a fost clipa aceea și dacă a fost vreodată, fapt ce că știu pentru totdeauna (nu va dura mult eternitatea asta) că sunt, ca autor, o combinație între interesant și nu mare lucru. Ca om...

Unamuno: "A-și pune cineva problema ce ar fi putut fi dacă în cutare clipă a vieții sale ar fi luat altă decizie decât aceea pe care a luat-o e o chestie nebunească. Mă apucă tremuratul dacă stau să mă gândesc la cel care așa fi putut fi". Nebunească întrebare, într-adevăr. Nu mi-am pus-o decât copil. Dacă centrul înaintaș ar fi început jocul trimițând mingea spre stânga, nu spre dreapta, jocul ar fi decurs altfel și poate că Poli n-ar fi pierdut. Cam tot așa își spune Alvaro Campos: "Dacă la un moment dat / Aș fi luat-o la stânga în loc s-o iau la dreapta..." Ce să întreb acum? Ce s-ar fi întâmplat dacă în vara aceea a lui 1953 aș fi rămas la Iași, să dau admiterea acolo? Poate n-aș fi reușit – la franceză nu eram grozav, m-au ajutat la București celelalte materii (română, rusă, istorie, geografie), cu întrebări la care s-a nimerit să răspund – și m-ar fi luat la armată. Timid, slăbănog, neîndemânat, incapabil să învăț regulamente, instrucție de front, demontarea și montarea armei, ordin de luptă, cu dispozitivul plutoanelor și al mijloacelor de foc, chiar că nu văd cum m-aș fi descurcat. Aș fi căzut în depresie, în cel mai bun caz. Sau aș fi fost admis. Mă împrietenisem la cursurile de pregătire cu unul care s-a dovedit mai târziu a fi o mare lichea. Poate aș fi decăzut. Poate n-ar fi trecut neobservat că nu eram utecist. Aș fi refuzat și acolo? M-ar fi exmatriculat? Bine nu mi-ar fi fost. Și, oricum, nu l-aș fi cunoscut pe Mihai Bogdan. Pe T, nu mai spun...

Ceva bun: nu cer reciprocitate. Când țin la cineva, nu-mi schimbă sentimentul faptul că, oneori, îi sunt indiferent.

Proust: "...le mensonge qui cherche à nous faire croire que nous ne sommes pas irrémédiablement seuls..."

Extraordinar, romanul autobiografic al Martei Petreu. Sunt curios să aflu cum va fi citit, într-o epocă în care de la sat nu se mai așteaptă nimic. O carte puternică și înaintând împotriva curentului este totdeauna un examen la care sunt supuși contemporanii ei.

Liiceanu și Pleșu despre parabola fiului

risipitor. Lasă afară un aspect. Rătăcitorul păcătos se îmbogățește în umanitate, fiul ireproșabil rămâne sărac. Iar dacă ar trebui ca unul dintre ei să devină Cain, acesta din urmă ar fi. Literatura despre om pornește de aici. Pentru că: "Natura umană se relevă în păcat, în expansiunea vitală, iar cine nu a cunoscut o asemenea perioadă de vigoare, cine din copilărie a fost mereu doar virtuos, nu va ști multe despre sine" (Gombrowicz, *Jurnal*, vol. I).

În privința crimei, omul, spune Gombrowicz, citindu-l pe Camus, n-ar trebui extras dintre ceilalți și proiectat în individualitatea sa. Omul nu omoară pentru că are o problemă, el cu conștiința lui, omoară pentru că în jurul lui se omoară. Urlă cu lupii. În alt plan, noi, de douăzeci de ani încoace, ne urășim unii pe alții (vorba lui T: socializăm). Oricum o întoarceam, chiar și cu bune intenții, iese urât. Eram urăși și înainte, dar atunci răul mai mare înăuntrul căruia trăiam ne exonera, cât de cât. Acum suntem noi de noi – și rău mai arătam!

"Ar fi catastrofală dacă, după exemplul multor polonezi, m-aș delecta cu independența pe care a avut-o Polonia între anii 1918-1939; dacă nu aș îndrăzni s-o priveșc în ochi cu cea mai imperturbabilă degajare." *Mutatis mutandis*... Astăzi avem un număr de intelectuali de vârstă medie sau mai înaltă pentru care acea perioadă a fost raiul și un număr de tineri intelectuali pentru care, aceeași, a fost iadul pe pământ. În realitate, a fost o perioadă urâtă, ca atâtea altele, nu atât cât unele, mai mult decât altele, una în care s-au făcut lucruri rele-lucruri bune, ca oricând.

Numește dezghețul din 1955: "Nici cal, nici măgar. Pentru autenticitatea vieții poloneze e mai rău decât un căluș sută la sută, care nu minte". Nu merg până la a spune că ar fi fost mai bine să continue stalinismul, dar cred că slăbirea surubului după 1965 ne-a alterat mai rău decât teroarea lui Gheorghiu-Dej. De aceea, când se vorbește de anormalitatea actuală, ar trebui ținut seama de faptul că noi, așa cum deveniserăm (eu, de exemplu, de la băiatul care, trecând printr-un pericol real, devasta colțul Stalin al clasei, la maturul care nu semna o scrisoare de protest pentru a nu trece printr-un pericol aproape fictiv, cum s-a dovedit), noi, cu excepții, câte vor fi putut, nu mai eram destul de normali ca să vom construi o societate normală. Iar generațiile se reproduc.

Despre scriitorii răsăriteni în comunism: "...este sigur că, în căderea lor, ei domină într-un anumit fel Occidentul..." "În spiritul

acestui aforism, atul nostru comun (mă includ și eu în el) ar fi că suntem reprezentanții unei *culturi brutalizate*, așadar mai aproape de viață". Și al unei *vieți mutilate*, așa fi adăugat. Eram convins în primii ani de după '89 că experiența noastră, incomparabil mai bogată – până la tragic, grotesc și degradat – decât a occidentalilor va duce la o mare literatură. Nu s-a confirmat. După aceea mi-am spus că, literatura fiind un act de mediere, adevărul despre existența în comunism îl vor revela scriitorii care n-au trăit atunci. Mă gândesc acum că Gombrowicz are poate dreptate: "Duelul acesta, aproape personal, al unui scriitor modern cu Occidentul, miza lui fiind de a-și dovedi propria valoare, forță și originalitate, este pentru mine mult mai interesant decât analiza problemelor comunismului..." Dar ce bine trebuie să fie într-o cultură în care nu ești nevoit să-i dovedești Occidentului nimic!

"Ce va lua naștere, ce-ar putea lua naștere în Polonia și în sufletele unor oameni ruinați și brutalizați când într-o zi are să dispară și această ordine nouă (...)? Ar fi oare uimitor dacă ar găsi în ei înșiși forța creatoare (...)?" Iată o întrebare la care, dacă am fi crezut vreun moment că vom apuca ceea zi, n-am fi știut să răspundem, cum a știut Gombrowicz după ce începuse prin a-și spune că vom invada Occidentul cu rezultatele forței noastre creatoare: "Mi-am schimbat părerea chiar în clipa asta. Deoarece bulgarul nu se încrede în bulgar, bulgarul îl disprețuiește pe bulgar, bulgarul îl ia pe bulgar de piept..." În legătură cu "bulgarul", de schimbat cele de schimbat, cum se spune în limbaj administrativ.

"...faptul că un ins pe care l-am cunoscut drept X devine brusc Y, își schimbă personalitatea ca pe un sacou, începe să acționeze, să vorbească, să gândească, să simtă contrar lui însuși, iată ce mă umple de spaimă și mă stângherește." La asta asistăm de douăzeci de ani și este greu de aflat dacă oamenii se schimbă sau așa au fost, dar nu se arătau cum sunt. Aș zice că omul are toate premisele, iar ele se actualizează sau nu, după împrejurări. Totuși, unii chiar par să se fi schimbat. Simptomul: nici nu-și mai aduc aminte cum au fost.

"Cât de mult depinde o opinie de gura care o rostește, chiar dacă aceea opinie este și a noastră și o sprijinim." În prezent, aproape că nu contează părerea nimănui.

fragment din volumul *La foc mărunț*, în curs de apariție la Editura Cartea Românească.